

Kritiek is ook mogelijk op het vrijwel ontbreken van vergelijkingen met de situatie elders: niet met betrekking tot de positie van kleine steden, noch wat betreft het karakter van kleinstedelijke politiek en samenlevingen. In de Hollandse Staten was bijvoorbeeld een 'verbond van kleine steden' actief. En waarom zijn wel artikelen van Schutte over patriottisme en de stadhouders gebruikt, maar niet diens studie over Graft, of die van Noordam over Maasland? Deze dissertatie is trouwens over de hele linie tamelijk theorie-arm.

Slordig is een fout in tabel 11 (aandeel van de afzonderlijke regentenfamilies in het bestuur van Hasselt). De familienamen Katholiek en Adel wekken achterdocht, zeker wanneer die niet terugkomen in het register van persoonsnamen. Het lijkt mij dat hier categorieën en families zijn vermengd en bij elkaar zijn opgeteld om aan honderd procent te komen. Ondanks deze kritische opmerkingen heb ik deze helder geschreven dissertatie met plezier gelezen, vooral omdat niet zoveel bekend is over het reilen en zeilen in plaatsen als Hasselt en Steenwijk.

Joop de Jong

B. R. Buddingh', *Van Punt en Snoa. Ontstaan en groei van Willemstad, Curaçao vanaf 1634, De Willemstad tussen 1700 en 1732 en de bouwgeschiedenis van de synagoge Mikvé Israël-Emanuel 1730-1732* ('s-Hertogenbosch: Aldus, 1994, 251 blz., f49,50, ISBN 90 70 545 28 4).

Dit boek is eerder in 1994 als proefschrift verschenen aan de Technische Universiteit te Delft. De eerste aanzet hiertoe werd in de jaren 1986 en 1987 gegeven. Op verzoek van de Spaans-Portugese joodse gemeente werd toen door een team medewerkers van de Universiteit van de Nederlandse Antillen (waaronderde auteur) de synagoge Mikvé Israël-Emanuel in Willemstad (Curaçao) opgemeten en uitgetekend. Hieruit is later de ambitie gegroeid om dit gebouw in haar verhouding tot de gehele stad te bestuderen. In vier delen probeert de auteur de oude stad ofwel de Punt te herscheppen en haar weer met de oorspronkelijke bevolking op te vullen. Het is de vraag of dit in zijn geheel wel goed uit de verf is gekomen.

In de proloog wordt eerst de ontstaansgeschiedenis van Curaçao als Nederlandse kolonie in vogelvlucht doorgenomen. Daarnaast worden de voor het eerste deel van het boek gebruikte kaarten uit de zeventiende en begin achttiende eeuw bekeken. De auteur zet zelf al vraagtekens bij de betrouwbaarheid daarvan: er kunnen immers makkelijk fouten in zijn gemaakt of met de werkelijkheid kan er een loopje genomen zijn.

In het eerste deel wordt een poging gedaan de Punt tussen 1634 en 1707 te reconstrueren aan de hand van de hiervoor al besproken kaarten en tal van archiefstukken. Willemstad bestond toen nog slechts uit de vesting 'Fort Amsterdam' en enkele huizen. Slechts zeer langzaam kwamen er meer bewoners, onder wie de eerste Spaans-Portugese joden. Ook werden de nederzettingen langzaam ommuurd en gingen een eenheid met de vesting vormen. Pas in de loop van de achttiende eeuw raakte de naam Willemstad ingeburgerd.

In het tweededeel volgt een nauwgezette, met tal van voorbeelden verduidelijkte, reconstructie van De Willemstad tussen 1700 en 1732. Dit gebeurt in 3 fasen waarbij steeds een andere bron als basis is gebruikt. Ten eerste de lijsten van inwoners van de stad, die voor verschillende doeleinden zijn opgemaakt: voor het heffen van belastingen in 1702 en 1707, het betalen van een brandschatting om in 1713 de Franse furie af te kopen en het opmaken van een schattingsregister daarna. Ten tweede de verscheidene koopaktes, die door de tijd heen zijn opgesteld. Hieruit konden naast de huiseigenaars, ook de diverse verbouwingen en aanbouwtjes opge- maakt worden. Verscheidene voorbeelden zijn hierbij integraal opgenomen. Tenslotte is bij de

laatste reconstructiefase als een soort van staalkaart DOW (Dienst Openbare Werken) 20 gebruikt. Deze vormt een inventaris uit de jaren twintig en dertig van deze eeuw waarop alle historisch belangrijke en monumentale panden in Willemstad zijn opgenomen die toen nog aanwezig waren. Het resultaat van deze reconstructie wordt gevormd door een aantal overzichtelijke kaarten waarbij de oude stad meer inhoud krijgt. Ook hier relateert de auteur zijn eigen bevindingen. Reconstrueren is en blijft volgens hem een vorm van benaderen. Het is goed dit in het achterhoofd te houden nadat men al dit schoons aanschouwd heeft. De hier getoonde werkwijze zou echter zeker de basis kunnen vormen voor verder stedenbouwkundig onderzoek naar zeventiende- en achttiende-eeuwse steden in Nederland en overzee.

In het derde deel doet de auteur een poging de gereconstrueerde stad op te vullen met haar bewoners. Het legt meteen de zwakke schakel in dit boek bloot. Veel verder dan de integrale overname van gedeeltes uit zeventiende-eeuwse bronnen komt de auteur niet, hetgeen de leesbaarheid van het boek niet ten goede komt. Dit alles is wel een beetje karig, als men het voorgaande tweede deel in ogenschouw neemt. Het lijkt alsof de auteur hier een beetje teveel hooi op zijn vork heeft genomen. Het is duidelijk dat hier nog heel wat onderzoek door historici valt uit te voeren.

In het vierde deel komt het 'eigenlijke' werk ter sprake: het opmeten en uittekenen van de synagoge. Hoewel de auteur interessante vragen stelt over haar ontstaansgeschiedenis is het verdere verhaal slechts interessant voor bouwkundigen. De gebruikte materialen, de afmetingen en een vergelijking met de Amsterdamse synagoge, Esnoga, passeren de revue. Indrukwekkend zijn echter wel de met AutoCAD (Computer Aided Design) gemaakte driedimensionale afbeeldingen van de synagoge. Dit geldt trouwens voor de verzorging van het hele boek.

In de epiloog houdt de auteur een gepassioneerd betoog om de oude stadswijk te revitaliseren. Er moet, volgens hem, een bewustwording komen van het historisch erfgoed. Zo kunnen planners en bestuurders in de toekomst tot een beter evenwicht komen tussen de ratio en het gevoel van het bouwen. Historici en stedenbouwkundigen kunnen hierbij het voortouw nemen. Dit boek zou dan ook eigenlijk uit een samenwerking tussen beide faculteiten geboren moeten worden. Zij kunnen immers nog veel van elkaar leren.

Marc van Kuik

F. J. A. Jagtenberg, *Marijke Meu 1688-1765* (Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 1994, 304 blz., f46,-, ISBN 90 6707 337 7).

Marijke Meu was de koosnaam van de Friezen voor Marie Louise van Hessen-Kassel — overgrootmoeder van koning Willem I — die in 1709 in het huwelijk trad met de Friese stadhouder Johan Willem Friso. Marie Louise was tweemaal in haar leven regentesse van een minderjarige erfgenaam van het stadhouderschap: na het voortijdige overlijden van haar echtgenoot en na de dood van haar schoondochter. Omdat een breed opgezette synthese over deze vrouw ontbrak, heeft Jagtenberg getracht met deze biografie in de lacune te voorzien. Het boek bestaat uit zes chronologisch geordende hoofdstukken en is voorzien van illustraties, een notenapparaat en een literatuurlijst. Jagtenberg heeft geput uit bestaande literatuur en uit talrijke brieven uit het Koninklijk huisarchief.

Volgens de auteur bestaan er over Marie Louise nogal uiteenlopende opvattingen. Enerzijds is wel het beeld geschetst van een vrome adellijke dame en wegdæzelende douairière, anderzijds bestaat het beeld van een kille vorstin, die zich in het middelpunt van de ontwikke-